

Orientaciones PAU-Comunidad Valenciana (2019-2020)

Orientacions PAU-Comunitat Valenciana (2019-2020)

Prof. Dr. Jaime Escribano Pizarro (UVEG)

(Coordinador Comisión Especialistas en Geografía, curso 2018-2019)

(Coordinador Comissió Especialistes en Geografia, curse 2018-2019)

Prof. Dr. Josep Pardo Pascual (UPV)

Prof. Dr. José Ramón Valero Escandell (UA)

Prof. Dr. Juan Bautista Ferreres Bonfill (UJI)

Prof. Dr. Joan Carles Membrado Tena (UVEG)

Prof. Hernan Canós Beltran (IES Bovalar, Castelló de la Plana, Castelló)

EL RELLEU¹

Relleus morfoestructurals:

L'alumne ha de conèixer que les estructures morfològiques tenen edats distintes. Algunes més antigues (i per tant més erosionades) i altres més recents

- Materials molt antics (sòcol hercinià o massís hespèric): sòcols i massissos antics. Seria con un basament de roques molt antigues que afloren només en algunes zones sobre tot de la part occidental peninsular. Els massissos antics presenten, en general, escassos desnivells perquè s'ha erosionat molt. Això es veritat sempre excepte en cas del Sistema Central que les orogènies recents l'han fracturat i realçat en alguns llocs.
- Serralades de plegament amb materials més recents (era secundària o terciària): les cadenes de cobertora i les serralades alpines. Les serralades alpines, sotmeses directament a forces orogèniques recents presenten el màxims desnivells.
- Depressions terciàries o quaternàries.

Dominis litològics principals i on els trobem (mapa):

- Silici: formats per granits, gneissos i pissarres (roques ígnies plutòniques i roques metamòrfiques d'edat molt antiga).
- Calcari: format per roca calcària (roques sedimentàries molt resistents a l'erosió de l'era secundària o terciària).
- Argilós: format per roques argiloses, margues i algeps. (roques sedimentàries poc resistents a l'erosió de l'era secundària o terciària).
- Volcànic (no ens centrem amb Canàries però cal saber que les Canàries tenen un predomini litològic volcànic).

El relleu peninsular

El alumne ha de reconèixer on hi ha les grans morfoestructures, la seua disposició i característiques (alçada, desnivell, tipus). Les ha de reconèixer al mapa i ha de saber interpretar un tall topogràfic general.

- La Meseta Central: Diferenciar la submeseta nord i sud, la seua diferent altitud, morfologia d'altiplà. Diferenciem:
 - o Submeseta nord. Localització i límits. Característiques altitudinals, rius principals que la drenen (el Duero). Inclou a la part oriental la conca sedimentària del Duero (domini de roques argiloses) i a la part occidental els peneplans occidentals on predominen les roques silícies com els granits o les pissarres.
 - o Submeseta sud. Localització i rius que la drenen (Tajo al nord, Guadiana al sud). Distingim la conca sedimentària de la Submeseta Sud. El fet de tindre dividint-la les Muntanyes de Toledo que separen dues conques hidrogràfiques (Tajo-Guadiana), creant la conca del Tajo i la del Guadiana. Una particularitat de la conca del Guadiana (i part també de les capçaleres del Segura i del Xúquer) és la plana de la Manxa amb zones endorreiques. També ací distingim entre el domini argilós a la zona oriental i el silici a la part occidental (peneplans, on aflora el sòcol primari).
- Unitats muntanyoses interiors
 - o El Sistema Central que divideix la Meseta en dues submesetes. Orientació general i localització i dimensions (sobre el mapa, 700 km !! perquè segueix per Portugal fins prop de l'oceà atlàntic) i altures màximes (no es demana el nom de la muntanya més alta però sí saber que en distintes parts

¹ El contingut ací recollit relatiu a Geografia Física presenta una major extensió i detall a tall d'exemple del que cal aconseguir en cadascun dels ítems recollits en aquesta guia (també en Geografia Humana, on la síntesi ací recollida és major per qüestió d'espai).

es superen àmpliament els 2000 m d'altitud). És un massís antic reactivat. Estaria dins del domini silici (granits i pissarres i altres roques metamòrfiques).

- Les muntanyes de Toledo. On hi són. Altituds substancialment menors a les del Sistema Central. Disposició com fragmentada, no defineixen un continu sobre elevat.
- Les vores de la Meseta:
 - La vora nord-oest: el massís Galaiclleonés. Des del punt de vista morfoestructural és un massís antic format per blocs individualitzats per falles. El relleu s'escalona des del mar (oest) cap a l'est augmentant l'altura fins aplegar als 2000 en les muntanyes de Lleó. Domini litològic silici. Es compon de tres unitats: (a) Muntanyes de Lleó (part oriental) on estan les màximes altures. (b) Muntanyes o conques mitjanes. Ací hi alternen les fosses tectòniques (riques en recursos miners) i els blocs elevats. (c) zona costera de relleu complex i costa formada per les ries.
 - La vora nord: la Serralada Cantàbrica. Disposició E-W s'allarga una 450 km. Amb alçades majors a 2500 m. Es tracta d'una morfoestructura mixta: la part occidental procedia del sòcol i s'ha reactivat en el que seria un massís antic reactivat mentre que la part oriental podria considerar-se és una serralada de cobertora. Morfològicament presenta una claríssima asimetria entre la vessant nord (fortíssim desnivell i pendent) i la sud (acaba en la Meseta) que és molt suau. Donada la seua localització (molt prop de la mar) els rius drenen aquestes serres amb forts pendents formant espectaculars gorges o congosts. Es distingeix: (a) el massís Asturià. Unitat occidental. Blocs fallats formats per roques molt antigues (paleozoiques) amb importants jaciments de carbó. A la part oriental apareixen ja les roques calcàries (serralada de cobertora) com es veu als Picos d'Europa (Parc Nacional). (b) La Muntanya santanderina formada per roques dominantment calcàries plegades per l'orogènia alpina (menor altura que la part asturiana). (c) Muntanyes Basques. Unitat de transició entre la Muntanya de Santander i els Pirineus. Dominen els materials calcaris propis de la serralades de cobertora però a l'est, junt al Pirineu, hi trobem pissarres paleozoiques.
 - La vora oriental: la Serralada Ibèrica. També molt llarga (460 km) i molt ampla. Direcció NW-SE. Es una clara serralada de cobertora on apareixen estructures plegades i fallades. Dominen les roques calcàries. Les màximes altituds superen els 2000 m. Totes les muntanyes de l'interior nord i centre valencià són del sistema Ibèric.
 - Vora meridional. Sierra Morena. En realitat no ve a definir una serralada. Ací el sòcol hercinià es flexiona en direcció NE-SW i desapareix sota la depressió Bètica o del Guadalquivir. Es per tant un escaló tectònic. Per la part andalusa s'aprecia com una serralada però des de la Meseta no ho pareix. Les altures, en tot cas, són poc marcades (màximes de 1300 m). Està format per materials paleozoics (pissarres, quarsites i granits).
- Les unitats exteriors de la Meseta (serien relleus joves, originats durant el Terciari quan es produí l'orogènia Alpina):
 - Les depressions exteriors. Ací entrarien la Depressió Bètica (o del Guadalquivir) i la de l'Ebre. Tenen trets semblants: són dues conques o fosses que es creen entre noves serralades (els Pirineus i les Bètiques) i les vores muntanyoses de la Meseta (Serralada Ibèrica en el cas de l'Ebre i Sierra Morena en el cas de la del Guadalquivir); tenen formes triangular; la seua litologia dominant és argilosa; morfològicament dominen les planes i presenten escassa altitud. Hidrogràficament estan recorregudes en el cas de la depressió de l'Ebre per aquest riu i en la part oriental pel Llobregat i el Ter i per riu Guadalquivir la que té aquest nom. Hi ha una diferència fonamental entre elles. La de l'Ebre queda tancada respecta a la Mar Mediterrània per les Serralades Costaneres Catalanes (o Sistema Mediterrani Català) mentre que la Depressió Bètica queda oberta a l'Atlàntic. El final de l'Ebre és un gran delta, mentre que el Guadalquivir conforma un paisatge de maresmes.
 - Trets generals de les serralades alpines. Parlem de les Bètiques, els Pirineus i el Sistema Mediterrani Català. Són les que assoleixen major altituds (> de 3.000 m en el cas de les dues

primeres). Són muntanyes joves i per tant amb relleu vigorós (pendents molt forts). Litològicament són molt complexes ja que inclouen tant materials de cobertura sedimentària (amb un clar predomini del calcari) com afloraments del sòcol paleozoic (granits i roques metamòrfiques).

- Els Pirineus: són unes de les grans serralades alpines del sud d'Europa. S'allarguen 440 km entre França i Espanya. Les màximes altituds defineixen la frontera. Eixes grans altures davallen cap a depressions tant al nord (la d'Aquitània, a França) com al sud (la de l'Ebre). Dins del Pirineus es diferencia (a) la zona axial (eix central) on afloren materials paleozoics antics i on hi trobem les màximes altituds (destacant el massís de la Maladeta amb el pic de l'Aneto de 3.404 m y (b) el Prepirineu, format per materials de cobertura de l'era secundària (fonamentalment calcàries) i amb elevacions menors (però clarament majors a 2000 m).
- El Sistema Mediterrani Català o Serralades Costaneres Catalanes. Es una unitat de relleu molt fragmentada que es disposa en direcció NE-SW paral·lelament a la costa de Catalunya que enllaça amb els Pirineus pel nord i aïlla la conca o depressió de l'Ebre. El sector septentrional està format per roques paleozoiques (granits, pissarres, quarsites) i el meridional per roques calcàries plegades. Les seues altituds màximes són prou inferiors a les de les altres serralades alpines (el màxim és el Montseny, 1712 m).
- Les serralades Bètiques. S'estenen entre Cadis el Cap de la Nau de SW a NE més de 600 km i s'allarguen sota el Mediterrani fins les illes de Mallorca i Menorca. Distingeixen tres unitats: (i) Penibètica on trobem les màximes alçades, just a Sierra Nevada on trobem la màxima cota peninsular, el Mulhacén (3479 m) on afloren materials de vell sòcol paleozoic. També dins de les Penibètiques hi ha roques sedimentàries calcàries d'edat secundària. (ii) la depressió intrabètica que és una zona intermèdia on hi ha una sèrie de depressions o fosses farcides de dipòsits argilosos. (iii) Les serres Subbètiques. Situades al nord de la Penibètica van des de Cadis fins la costa d'Alacant. Si bé les altures de les muntanyes bètiques són fins i tot majors que les dels Pirineus aquelles hi són més abruptes, excepte a la costa on el barrancs que baixen de les Bètiques formen grans canyons. Cal destacar que les Balears es consideren morfoestructuralment com una prolongació de les Bètiques. Només Menorca té característiques geològiques especials que les fan més semblants a les del Sistema Mediterrani Català.

EL CLIMA

La introducció amb conceptes previs poden ser molt importants per relacionar correctament conceptes però no es preguntaran directament als examen de les PAU.

Els factors geogràfics del clima (molt important per relacionar):

- La latitud.
- El relleu, és a dir, l'orografia: ací hi ha que considerar l'altitud i l'orientació (aquesta afecta per la insolació (solana/obac) i pels vents dominants, es convenient entendre els conceptes de sobrevent i sotavent.
- Influència de la mar (continentalitat / oceanitat).
- Situació geogràfica d'Espanya. Situació entre dues masses marines (Atlàntic/Mediterrani), prop d'Àfrica.

Els factors termodinàmics (en altres llibres pot parlar de factors meteorològics a mesoescala):

En aquest bloc l'alumne ha de conèixer que la Península Ibèrica està afectada per distints centres d'acció entre el que cal destacar sobretot l'Anticicló subtropical de les Açores. Té un origen dinàmic (i per tant no depèn directament de les condicions tèrmiques i provoca unes condicions meteorològiques molt estables que fa molt difícil que ploiga quan estem sota el domini d'aquest anticicló). Bàsicament es localitza sobre l'Atlàntic però es desplaça cap al nord normalment durant l'estiu (entenent estiu en un sentit molt obert), mentre que partir de la tardor migra cap al sud. És en l'estiu, just quan s'estén cap al nord que sol afectar directament a bona part de la Península Ibèrica i les Balears (de vegades queda lliure l'extrem més nord). Imposa, per tant, un període eixut i amb molta insolació.

L'altre gran actor termodinàmic per entendre el clima és el corrent en *jet (jet stream)* o circulació en altura. És necessari que l'alumne entenga que hi ha uns vents quasi-constants que van d'oest a est (direccions bàsiques) i que ens afecten quan no domina l'anticicló de les Açores. Per processos físics complexos eixos fluxos d'aire provoquen la formació de fronts i borrasques i expliquen el gros de l'origen de les pluges que afecten a la Península Ibèrica. La part purament meteorològica no serà preguntada però si s'explica bé a l'alumne com funcionen els fronts i que això es relaciona directament amb les direccions del vent en les capes altes i baixes de l'atmosfera, entindrà millor les coses. No es preguntará directament però convé explicar ací també que és la DANA (Depressió Aïllada en Nivells Alts) o gota freda, ja que quan s'estudien els riscos és clau entendre-ho.

Cal explicar també què són les masses d'aire (després es relacionaran amb gelades d'advecció o amb ones de calor). La idea clau és que l'alumne entenga que depenent d'on entre l'aire que porta el vent les condicions meteorològiques (temperatura, precipitacions, sequedat, ...) canviaran.

Elements del clima:

- Temperatura de l'aire (temperatura mitjana, amplitud tèrmica anual, gelades, ...).
- Precipitacions. Ha de quedar clar que per a que ploiga l'aire ha de pujar, refredar-se, condensar-se el vapor d'aigua que porta l'aire i finalment, caure en forma de gotes. Amb això, podem parlar dels models de pluja (orogràfica –incloent-hi la idea de l'efecte föhn o sotavent--, convectives (tronades d'estiu) i frontals (açò serà senzill si prèviament hem ensenyat esquemes de com l'aire càlid es veu forçat a muntar sobre el fred en el front polar [fronts càlids i fred]).
- **MOLT IMPORTANT.** És molt convenient analitzar els mapes d'algun dels elements del clima com ara temperatura, amplitud tèrmica, precipitació mitjana, i relacionar-los amb els factors (geogràfics i termodinàmics analitzats prèviament en els apartats anteriors) i amb l'origen de la pluja.
- Evapotranspiració i aridesa. Aquests elements del clima poden resultar molt útils per a entendre la distribució de la vegetació i també de determinats cultius i també per entendre la producció d'escolament i per tant del cabal dels rius que s'hi treballaran més endavant (no cal treballar tots els índex, només del Gaussen). El mapa d'aridesa és molt útil perquè hi relaciona les precipitacions i les temperatures.
- Instrumental. Fer i interpretar correctament el diagrama de Gaussen.

El domini climàtics espanyols:

Esquema i mapa (només focalitzem l'atenció sobre la Península Ibèrica i les Balears).

- El domini oceànic
 - o Oceànic pur o marítim.
 - o Oceànic de transició o d'interior
- Domini mediterrani
 - o Mediterrani marítim o litoral.
 - o Mediterrani continentalitzat o d'interior.
 - o Mediterrani àrid.
- El clima de muntanya

HIDROGRAFIA

Factors condicionants de la xarxa hidrogràfica i del règim dels rius (subratllem els essencials):

- El clima (precipitacions, temperatures [i per tant evapotranspiració i aridesa]).
- El relleu (essencial relacionar el límit de les conques hidrogràfiques i la disposició de les serralades. Que els alumnes miren mapes de rius i relacionen les capçaleres dels afluent amb les serralades estudiades en la unitat de relleu). El relleu també cal relacionar-lo amb la capacitat erosiva dels rius i amb l'altitud (precipitacions en forma de neu).
- La litologia (aquest aspecte només nomenar-ho perquè no hi tenen coneixements suficients per entendre-ho). Localment, però es molt important, a escala de tota Espanya, molt poc.
- Vegetació (densitat de vegetació)
- Intervenció humana. Infraestructures de regulació (pantans, transvasaments, ...). Açò sí que és important.

El règim fluvial:

- El cabal (cabal absolut, mòdul o abundància mitjana, aportació i cabal específic o relatiu).
- Irregularitat i les variacions estacionals
- Les crescudes i els estiatges. Importància a l'àrea mediterrània. Les rambles o rius secs.

Tipus de règims fluvials:

Relacionat amb la interpretació de la corba de coeficient mensual del cabal.

Estudi del mapa de règims fluvials i relacionar-ho amb característiques climàtiques i relleu.

- El règim pluvial:
 - o Pluvial oceànic
 - o Pluvial mediterrani
- El règim nival
- El règim mixt.

La xarxa fluvial a Espanya:

Han de conèixer els grans rius peninsular i la seua localització.

Aigua subterrània:

Concepte d'aquífer i relacionar-ho amb problemes ambientals. Relacionar-ho amb els recursos hídrics i les demandes d'aigua.

Masses d'aigua artificial:

No cal aprendre els pantans però sí saber la seua importància. Relacionar-ho amb els recursos hídrics i les demandes d'aigua.

LA VEGETACIÓ

Factors condicionants de la vegetació:

- Clima.
- Situació geogràfica.
- Relleu i els sòls
- L'acció antròpica.

Les formacions vegetals d'Espanya:

- La vegetació de la regió eurosiberiana de clima atlàntic.
 - o El bosc caducifoli:
 - formacions primàries o naturals : boscos de roures, de faig.
 - Formacions secundàries (introduïdes): castanyer, pi, eucaliptus.
 - o El matoll atlàntic.
- La vegetació de la regió mediterrània.
 - o Bosc esclerofil·le mediterrani:
 - Formacions primàries: alzinars i carrascars, la devesa, la sureda, la garrofera i l'ullastre.
 - Formacions secundàries : les pinedes
 - o Formacions de matoll mediterrani: màquies, garrigues i estepes.
- La vegetació de muntanya. Els estatges de vegetació associats a les altituds (idea general del concepte, no cal conèixer cada lloc).

PAISATGES NATURALS I MEDI AMBIENT

Aquest tema pot entendre's, en bona mesura, com resum que busca integrar tota la part de la natura i medi ambient del territori espanyol.

Paisatges naturals espanyols:

Paisatges naturals i humanitzats. Grans conjunts paisatgístics (ací nomenar també a Canàries però no s'estudiarà). Es pot treballar amb fotografies.

- El paisatge oceànic.
- El paisatge mediterrani.
- El paisatge de muntanya.

Els recursos naturals:

- Els recursos alimentaris.
- Els recursos hídrics.
- El paisatge com a recurs.

La interacció entre el medi ambient i les persones:

- Els riscos naturals: climàtics i geològics. En els climàtics destacar les riuades i les ones de calor, en els geològics, els sismes.
- El impacte humà sobre el medi.

Problemes mediambientals i polítiques aplicades:

- Deforestació i erosió del sol. Incendis forestals. El risc de desertificació.
- Contaminació i sobreexplotació de les aigües.
- Els espais naturals protegits.

POBLACIÓ

Dinàmica de la població:

- Natalitat, mortalitat i nupcialitat
 - Definicions bàsiques
 - Evolució al darrer segle
 - Factors diferencials: les seues causes i les seues conseqüències.
- Els principals indicadors de la dinàmica demogràfica
 - Taxes brutes de natalitat, mortalitat i nupcialitat
 - Taxes de creixement vegetatiu (o natural)
 - Nombre mitjà de fills per dona
 - Esperança de vida, taxa de mortalitat infantil
 - Creixement vegetatiu, creixement real
- Règims demogràfics
 - Comparació entre els règims demogràfics tradicional i modern.
 - La Transició Demogràfica, la situació actual

Migracions:

- Conceptes fonamentals:
 - Immigració, emigració, saldo migratori
 - Fluxos migratoris, migracions internes, migració exterior
- Les migracions internes:
 - Evolució
 - L'èxode rural
 - Les migracions interurbanes
- Les migracions externes
 - Evolució de l'emigració espanyola: evolució
 - La recent immigració estrangera a Espanya: el seu impacte

Estructura de la població:

- La actual distribució territorial de la població
- Distribució per sexe, activitat i residència urbana o rural
- El futur de la població espanyola: estructures i problemes

Calcular:

- Taxes brutes de natalitat, mortalitat, creixement natural y real
- Sex ràtio, percentatges d'homes i dones.
- Taxes d'atur, activitat i ocupació.
- Densitat

Comentar:

- Taxes brutes de natalitat, mortalitat i nupcialitat
- Xifres i taxes de creixement natural (vegetatiu) i real
- Xifres i taxes de saldo migratori
- Nombre de fills per dona, edat mitjana de la maternitat i matrimoni.
- Taxa de mortalitat infantil, esperança de vida
- Sex ràtio, percentatge de població anciana i infantil

Piràmide de població

Taxes de població activa, ocupada, aturada, passiva (a partir de quadres estadístics)

Elaborar:

Gràfics senzills i mapes coroplètics (sobre l'anterior)

Piràmides de població (parcials i/o ajudades)

Definir:

Els conceptes a dalt indicats

EL POBLAMENT

L'espai urbà:

Definició d'espai urbà, considerant criteris quantitativs i qualitativs:

- Tipologies d'espais urbans:
 - o Ciutat. Els espais que la conformen: Casc històric, barris i districtes, i perifèria.
 - o Àrea metropolitana, sense incidir en la zonificació (àrea suburbana, periurbana, rururbana).
 - o Conurbació.

Localització dels principals espais urbans i factors de creixement.

Saber ubicar i conèixer l'expansió territorial dels grans espais urbans: Madrid i Barcelona, litoral mediterrani, litoral gallec, triangle Oviedo-Gijón-Aviles, litoral basc, etc.

- Factors de creixement:
 - o Activitats econòmiques i infraestructures de comunicació.
 - o Desenvolupament del model urbanístic anglosaxó.
 - o Deslocalització d'activitats i persones.

Morfologia urbana:

- Estructura urbana: Conèixer les parts de la ciutat:
 - o Casc històric
 - o Eixample
 - o Perifèria (barris, ciutat jardí, suburbis)
- Plànol urbà. Definició i identificació de tipus:
 - o Comentari del plànol urbà. El plànol es pot recolzar amb fotografies aèries com a eina de suport. S'incidirà en plànols molt característics (Barcelona, València, San Sebastián, Morella, a tall d'exemple).

Jerarquia i funcions urbanes:

Cal saber explicar la jerarquia del sistema urbà espanyol des de criteris demogràfics i funcionals:

- Nivells de jerarquia urbana:
 - o Ciutats petites
 - o Ciutats mitjanes
 - o Metròpolis regionals de 2n ordre
 - o Metròpolis regionals de 1r ordre
 - o Metròpolis nacionals

Problemàtica urbana i solucions:

- Identificar i caracteritzar els principals problemes de l'espai urbà:
 - o Mediambientals.
 - o Trànsit
 - o Sòl
 - o Habitatge
- Proposta de solucions als problemes mediambientals i de trànsit:
 - o Consum d'aigua
 - o Residus urbans
 - o Congestió de trànsit

SECTOR PRIMARI

Concepte de “espai rural”

Elements constitutius o trets bàsics de l'espai rural

Espai agrari i la seua importància. Espai en transformació.

Condicionants naturals de l'espai agrari.

Condicionants humans: elements de l'estructura agrària: la població agrària.

Condicionants humans: elements de l'estructura agrària: les diferents estructures agràries (tradicional productivista i posproductivista).

La PAC

Les activitats agràries: l'activitat agrícola: l'estructura agrícola (inclou el regadiu).

Les activitats agràries: l'activitat ramadera: l'estructura ramadera.

L'activitat forestal.

Els elements del paisatge agrari: l'espai habitat: el poblament rural.

Els problemes agraris i el desenvolupament rural: demogràfics, econòmics, socials, mediambientals i paisatgístics.

Les dinàmiques recents de l'espai rural: multifuncionalitat (nous usos) i heterogeneïtat.

Els espais de l'activitat pesquera: espai pesquer i la seua importància.

Les condicions naturals i humanes (polítiques).

Els problemes actuals de la pesca marítima: caladors, demogràfics, econòmics, socials, mediambientals i paisatgístics.

SECTOR SECUNDARI

Activitats que integren el sector secundari i situació actual:

- Conèixer què s'entén per sector secundari i les activitats que l'integren:
 - o Indústria
 - o Explotació de matèries primeres
 - o Fonts d'energia
- Importància socioeconòmica d'aquest sector
- Situació actual. Factors que incideixen: deslocalització, tecnologia...

Fonts d'energia:

- Conèixer les fonts d'energia i les característiques.
 - o Segons la procedència: primàries (petroli, gas natural...) i secundàries (electricitat, gasoil, ...).
 - o Segons la disponibilitat: energies no renovables (combustibles fòssils...) i energies renovables (Solar, eòlica, ...).
- Cal saber, amb elements cartogràfics, la localització espacial de les fonts d'energia.
- Aplicar una anàlisi comparada des de la perspectiva territorial de la producció i consum d'electricitat per a determinar quines comunitats autònomes són excedentàries i deficitàries, i a què es degut.
- Problemes i mesures correctores del sector energètic:
 - o Dependència energètica de l'exterior.
 - o Competitivitat de l'energia pròpia (energies renovables).
 - o Sostenibilitat mediambiental.

Indústria:

- Classificació de les indústries. Hi ha diversos criteris, però cal fer èmfasi en els següents:
 - o Segons la matèria primera, el grau de transformació i la destinació de la producció. Característiques i exemples:
 - Indústria de base (siderúrgia...).
 - Indústria de bens d'equipament (maquinària, motors...).
 - Bens de consum (tèxtil, electrònica...).
 - o Segons el grau de desenvolupament. Característiques i exemples:
 - Indústries madures (naval...).
 - Indústries punteres (telecomunicacions...).
 - Indústries intermèdies (automòbil...).
- Factors de localització industrial:

Cal conèixer els diversos factors que expliquen la localització de la indústria i la seua importància actual. Per exemple, la proximitat a les fonts d'energia, actualment és un factor amb importància secundària, atès les infraestructures de transport de recursos energètics i matèries primeres.
- Evolució del procés d'industrialització:

Per a cadascuna de les etapes es recomana, des d'una perspectiva general, conèixer els fets més destacables, les polítiques adoptades i els resultats:

 - o "Desarrollisme" 1959-1973.
 - o Crisi i 1a reconversió industrial 1973-1985.
 - o Integració en la UE i 2a reconversió industrial 1986-1997.
 - o Situació actual: La globalització de la indústria (concentració d'empreses, creixement de multinacionals, deslocalització...)
- Distribució territorial de la indústria.

Identificar, en base a documents cartogràfics, els grans eixos actuals, destacant-hi l'expressió espacial, i els tipus d'indústria que acullen.

Es consideraran: Àrea de Madrid, Litoral mediterrani (Girona-Cartagena), litoral Basc-Navarra-la Rioja-Burgos, Vall de l'Ebre, litoral gallec, Astúries, Andalusia (Sevilla-Huelva-Cadis; Jaén-La Carolina-Còrdova).

- Problemàtica de la indústria i mesures correctores:
Saber identificar les debilitats i com repercuteixen en la competitivitat de la indústria espanyola davant altres països, en particular de la UE, considerant els següents factors:
 - Grandària mitjana de les empreses
 - Inversió en R+D+i
 - Costos salarials
 - Costos energètics
 - Impactes ambientalsConèixer les línies d'actuació que es deriven de l'Agenda per a l'enfortiment del sector industrial a Espanya.
- Paisatges industrials:
Comentari de paisatges industrials, en base a imatges, generats pel grau de desenvolupament de la indústria.
Comentar l'evolució d'un paisatge industrial. Principalment els afectats per la reconversió industrial, com pot ser la Ria de Bilbao al barri de Abandoibarra, Sagunt, a tall d'exemple.

TURISME

Els conceptes bàsics:

- Turisme emissor, receptor, intern, estacionalitat
- Oferta i demanda turística, llocs i àrees turístiques, touroperadors.

Espanya, potència turística: les raons de la importància del turisme a Espanya:

- L'evolució del turisme espanyol
- La seua contribució a l'ocupació i la riquesa

L'oferta turística espanyola: modalitats predominants i varietat creixent:

- Les grans diferències territorials
- Les principals àrees de turisme litoral
- Principals àrees d'altres tipus de turisme (urbà, de muntanya...)

La demanda turística:

- Els llocs d'origen, les característiques principals
- Diferències entre el turisme espanyol i l'exterior
- La despesa turística

Problemes territorials del turisme:

- L'estacionalitat i la concentració espacial
- Excés d'oferta, problemes de preu
- L'impacte ambiental

Elaborar:

- Gràfics senzills sobre els principals indicadors (a partir de quadres)
- Entrades, origen, zones turístiques, despesa, temporalitat...
- Mapes coroplètics sobre els aspectes estudiats

Comentar:

- Mapes bàsics del turisme a Espanya, comparació d'imatges

Definir:

- Conceptes a dalt citats

SECTOR TERCIARI (no inclou turisme, aquest va apart)

Procés de terciarització de la societat i de l'economia, i les seues causes.

Els trets del sector terciari: l'estructura del sector terciari.

Els trets del sector terciari: la localització de les activitats terciàries

El comerç exterior: exportacions, importacions i balança comercial

El comerç exterior: àrees del comerç exterior

El comerç exterior: polítiques

El comerç interior: característiques i canvis

El comerç interior: polítiques

Els transports: Importància i funcions del transport

Definició de la xarxa de transports

Definició a grans trets de les maneres de transport per àmbits (terrestre, marítim, aeri, etc.)

Conèixer les característiques, així com els aspectes positius i negatius de les diverses maneres, sobretot els vinculats al transport per carretera i aeri.

Problemàtica del transport, i aplicació de polítiques i mesures correctores.

PRÀCTIQUES POSSIBLES

Elaboració:

- Gràfics estadístics simples: barres, lineal simple i múltiple.
- Climograma, complet o parcial
- Piràmide (parcial)
- Mapa de coropletes (comunitats autònomes)

Anàlisi de:

- Perfils topogràfics
- Quadres estadístics
- Gràfica de barres, lineals, bandes, circulars, especials (piràmide, climograma...)
- Mapes temàtics
- Plànols bàsics: centres històrics, eixamples...
- Fotografia terrestre i/o aèria (descripció d'aspectes bàsics)
- [Pot haver-hi text de suport]
- [Inclòs l'anàlisi comparativa entre casos prou contrastats]

Definició de conceptes bàsics

Exemples: altiplà, anticicló, densitat, eixample, població activa...

Recordar:

Mai una prova estarà conformada per dues opcions de Geografia Física alhora (precisament, perquè els seus continguts només aconseguixen el 40% de la matèria), però per contra, sí que és possible que hi haja, en alguna convocatòria, un examen que tinga dues opcions de Geografia Humana (els continguts de la qual suposen el 60% del temari), o una opció que incloga alhora preguntes de Geografia Física i Geografia Humana, amb independència que poguera existir en el mateix examen, una altra opció exclusivament de Geografia Física o Geografia Humana.

EL RELIEVE²

Relieves morfoestructurales:

El alumno tiene que conocer que las estructuras morfológicas tienen edades distintas. Algunas más antiguas (y por tanto más erosionadas) y otras más recientes:

- Materiales muy antiguos (zócalo herciniano o macizo hespérico): zócalos y macizos antiguos. Sería como un basamento de rocas muy antiguas que afloran solo en algunas zonas, sobre todo de la parte occidental peninsular. Los macizos antiguos presentan, en general, escasos desniveles porque se ha erosionado mucho. Esto se verdad siempre excepto en caso del Sistema Central que las orogenias recientes lo han fracturado y realizado en algunos lugares.
- Cordilleras de plegamiento con materiales más recientes (era secundaria o terciaria): las cadenas de cobertera y las cordilleras alpinas. Las cordilleras alpinas, sometidas directamente a fuerzas orogénicas recientes presentan los máximos desniveles.
- Depresiones terciarias o cuaternarias.

Dominios litológicos principales y dónde se localización (mapa)

- Silíceas: formada por granitos, gneis y pizarras (rocas ígneas plutónicas y rocas metamórficas de edad muy antigua).
- Calcaría: formada por roca calcárea (rocas sedimentarias muy resistentes a la erosión de la era secundaria o terciaria).
- Arcillosa: formada por rocas arcillosas, margas y yesos. (rocas sedimentarias poco resistentes a la erosión de la era secundaria o terciaria).
- Volcánica (no nos centramos con Canarias pero hay que saber que las Canarias tienen un predominio litológico volcánico).

El relieve peninsular

El alumno tiene que reconocer donde hay las grandes morfoestructuras, su disposición y características (altura, desnivel, tipo). Los tiene que reconocer al mapa y tiene que saber interpretar un corte topográfico general.

- La Meseta Central: diferenciar la submeseta Norte y Sur, su diferente altitud, morfología de altiplano. Diferenciamos:
 - o Submeseta norte. Localización y límites. Características altitudinales, ríos principales que la drenan (Duero). Incluye la parte oriental la cuenca sedimentaria del Duero (dominio de rocas arcillosas) y a la parte occidental donde predominan las rocas silíceas como los granitos o las pizarras.
 - o Submeseta sur. Localización y ríos que la drenan (Tajo al norte, Guadiana al sur). Distinguimos la cuenca sedimentaria de la submeseta sur: Montes de Toledo que la separan en dos cuencas hidrográficas (Tajo-Guadiana), creando la cuenca del Tajo y la del Guadiana. Una particularidad de la cuenca del Guadiana (y parte también de las cabeceras del Segura y del Júcar) es la llanura de la Mancha con zonas endorreicas. También aquí distinguimos entre el dominio arcilloso en la zona oriental y el silicio a la parte occidental (aflora el zócalo primario).
- Unidades montañosas interiores:
 - o El Sistema Central que divide la Meseta en dos submesetas. Orientación general y localización y dimensiones (sobre el mapa, 700 km!! porque sigue por Portugal hasta cerca del Océano Atlántico) y alturas máximas (no se pide el nombre de la montaña más alta pero sí saber que en

² El contenido aquí recogido relativo a Geografía Física presenta una mayor extensión y detalle a modo de ejemplo de lo que cabe alcanzar en cada uno de los ítems recogidos en esta guía (también en Geografía Humana, en donde la síntesis aquí recogida es mayor por cuestión de espacio).

- distintas partes se superen ampliamente los 2000 m de altitud). Es un macizo antiguo reactivado. Estaría dentro del dominio silíceo (granitos y pizarras y otras rocas metamórficas).
- Los Montes de Toledo. Dónde están. Altitudes sustancialmente menores a las del Sistema Central. Disposición como fragmentada, no definen un continuo sobre elevado.
 - Los rebordes de la Meseta:
 - El reborde noroeste: el macizo Galaicoleonés. Desde el punto de vista morfoestructural es un macizo antiguo formado por bloques individualizados por fallas. El relieve se escalona desde el mar (oeste) hacia el este aumentando la altura hasta llegar a los 2000 msnm en las montañas de León. Dominio litológico silíceo. Se compone de tres unidades: (a) Montañas de León (parte oriental) donde están las máximas alturas. (b) Montañas o cuencas medianas. Aquí alternan las fosas tectónicas (ricas en recursos mineros) y los bloque elevados. (c) Zona costera de relieve complejo y costa formada por las rías.
 - El borde norte: la Cordillera Cantábrica. Disposición E-W que se alarga unos 450 km. Con alturas que llegan a 2500 m. Se trata de una morfoestructura mixta: la parte occidental procedía del zócalo y se ha reactivado en el que sería un macizo antiguo reactivado, mientras que la parte oriental podría considerarse como una cordillera de cobertera. Morfológicamente presenta una clarísima asimetría entre la vertiente norte (fortísimo desnivel y pendiente) y la sur (acaba en la Meseta) que es muy suave. Dada su localización (cerca de la mar) los ríos drenan estas sierras con fuertes pendientes formando espectaculares gargantas o desfiladeros. Se distingue: (a) el macizo Asturiano. Unidad occidental. Bloques fallados formados por rocas muy antiguas (paleozoicas) con importantes yacimientos de carbón. En la parte oriental aparecen ya las rocas calcáreas (cordillera de cobertera) como se ve en los Picos de Europa (Parque Nacional). (b) La montaña santanderina formada por rocas predominantemente calcarías plegadas por la orogenia alpina (menor altura que la parte asturiana). (c) Montes Vascos. Unidad de transición entre la Montaña de Santander y los Pirineos. Dominan los materiales calcáreos propios de la cordillera de cobertera pero al este, junto en el Pirineo, encontramos pizarras paleozoicas.
 - El borde oriental: la Cordillera Ibérica. También muy larga (460 km) y muy ancha. Dirección NW-SE. Se una clara cordillera de cobertera donde aparecen estructuras plegadas y fallas. Dominan las rocas calcáreas. Las máximas altitudes superan los 2000 m. Todas las montañas del interior norte y centro valenciano son del sistema Ibérico.
 - Borde meridional. Sierra Morena. En realidad no viene a definir una cordillera. Aquí el zócalo herciniano se flexiona en dirección NE-SW y desaparece bajo la depresión Bética o del Guadalquivir. Es por lo tanto un escalón tectónico. Por la parte andaluza se aprecia como una cordillera pero desde la Meseta no lo parece. Las alturas, en todo caso, son poco marcadas (máximas de 1300 m). Está formado por materiales paleozoicos (pizarras, cuarcitas y granitos).
 - Las unidades exteriores de la Meseta (serían relieves jóvenes, originados durante el Terciario cuando se produjo la orogenia Alpina):
 - Las depresiones exteriores. Aquí encontramos la Depresión Bética (o del Guadalquivir) y la del Ebro. Tienen rasgos parecidos: son dos cuencas o fosas que se crean entre nuevas cordilleras (los Pirineos y las Béticas) y los bordes montañosos de la Meseta (Cordillera Ibérica en el caso del Ebro y Sierra Morena en el caso de la del Guadalquivir); tienen forma triangular; su litología dominante es arcillosa; morfológicamente dominan las llanuras y presentan escasa altitud. Hidrográficamente están recorridas en el caso de la depresión del Ebro por este río y en la parte oriental por el Llobregat y el Ter, y por río Guadalquivir la que tiene este nombre. Hay una diferencia fundamental entre ellas. La del Ebro queda cerrada respeta al Mar Mediterráneo por las Cordilleras Costeras Catalanas (o Sistema Mediterráneo Catalán) mientras que la Depresión Bética queda abierta en el Atlántico. El final del Ebro es una gran delta, mientras que el Guadalquivir conforma un paisaje de marismas.

- Rasgos generales de las cordilleras alpinas. Hablamos de las Béticas, los Pirineos y el Sistema Mediterráneo Catalán. Son las que logran mayor altitudes (> de 3.000 m en el caso de las dos primeras). Son montañas jóvenes y por tanto con relevo vigoroso (pendientes muy fuertes). Litológicamente son muy complejas puesto que incluyen tanto materiales de cobertera sedimentaria (con un claro predominio del calcáreo) como afloramientos del zócalo paleozoico (granitos y rocas metamórficas).
- Los Pirineos: son unas de las grandes cordilleras alpinas del sur de Europa. Se alargan 440 km entre Francia y España. Las máximas altitudes definen la frontera. Esas grandes alturas bajan hacia depresiones tanto al norte (la de Aquitania, en Francia) como al sur (la del Ebro). Dentro del Pirineos se diferencia (a) la zona axial (eje central) donde afloran materiales paleozoicos antiguos y donde encontramos las máximas altitudes (destacando el macizo de la Maladeta con el pico del Aneto de 3.404 m; y (b) el Prepirineo, formado por materiales de cobertera de la era secundaria (fundamentalmente calcáreas) y con elevaciones menores (pero claramente mayores a 2000 m).
- El Sistema Mediterráneo Catalán o Cordilleras Costeras Catalanas. Es una unidad de relieve muy fragmentada que se dispone en dirección NE-SW paralelamente a la costa de Cataluña que enlaza con los Pirineos por el norte y aísla la cuenca o depresión del Ebro. El sector septentrional está formado por rocas paleozoicas (granitos, pizarras, cuarcitas) y el meridional por rocas calcáreas plegadas. Sus altitudes máximas son bastante inferiores a las de las otras cordilleras alpinas (el máximo es el Montseny, 1712 m).
- Las Cordilleras Béticas. Se extienden entre Cádiz y el Cabo de la Nao de SW a NE más de 600 km, y se alargan bajo el Mediterráneo hasta las islas de Mallorca y Menorca. Distinguen tres unidades: (y) Penibética donde encontramos las máximas alturas, justo Sierra Nevada, donde encontramos la máxima cota peninsular, el Mulhacén (3.479 m) donde afloran materiales de viejo zócalo paleozoico. También dentro de las Penibéticas hay rocas sedimentarias calizas de edad secundaria. (ii) la depresión intrabética que es una zona intermedia donde hay una serie de depresiones o fosas rellenas de depósitos arcillosos. (iii) Las Sierras Subbéticas. Situadas al norte de la Penibética van desde Cádiz hasta la costa de Alicante. Si bien las alturas de las montañas béticas son incluso mayores que las de los Pirineos, aquellas son más abruptas, excepto en la costa donde los barrancos que bajan de las Béticas forman grandes cañones. Hay que destacar que las Baleares se consideran morfoestructuralmente como una prolongación de las Béticas. Solo Menorca tiene características geológicas especiales que las hacen más parecidas a las del Sistema Mediterráneo Catalán.

EL CLIMA

La introducción con conceptos previos pueden ser muy importantes para relacionar correctamente conceptos pero no se preguntarán directamente en el examen de las PAU

Los factores geográficos del clima (muy importante para relacionar):

- La latitud.
- El relieve, es decir, la orografía: aquí hay que considerar la altitud y la orientación (esta afecta por la insolación (solana/umbría) y por los vientos dominantes, es conveniente entender los conceptos de barlovento y sotavento.
- Influencia del mar (continentalidad / oceanidad).
- Situación geográfica de España. Situación entre dos masas marinas (Atlántico/Mediterráneo), cerca de África.

Los factores termodinámicos (en otros libros puede hablarse de factores meteorológicos a mesoescala):

En este bloque el alumno tiene que conocer que la Península Ibérica está afectada por distintos centros de acción entre el que hay que destacar sobre todo el Anticiclón subtropical de las Azores. Tiene un origen dinámico (y por tanto no depende directamente de las condiciones térmicas y provoca unas condiciones meteorológicas muy estables que hace muy difícil que llueva cuando estamos bajo el dominio de este anticiclón). Básicamente se localiza sobre el Atlántico pero se desplaza hacia el norte normalmente durante el verano (entendiendo verano en un sentido muy abierto), mientras que partir del otoño migra hacia el sur. Es en el verano, justo cuando se extiende hacia el norte que suele afectar directamente a buena parte de la Península Ibérica y las Baleares (a veces queda libre el extremo más norte). Impone, por lo tanto, un periodo enjuto y con mucha insolación

El otro gran actor termodinámico para entender el clima es la corriente en jet (Jet Stream) o circulación en altura. Es necesario que el alumno entienda que hay unos vientos casi-constantes que van de oeste a este (direcciones básicas) y que nos afecten cuando no domina el anticiclón de las Azores. Por procesos físicos complejos esos flujos de aire provocan la formación de frentes y borrascas y explican casi por completo el origen de las lluvias que afectan a la Península Ibérica. La parte puramente meteorológica no será preguntada pero si se explica bien al alumno cómo funcionan los frentes y que estos se relaciona directamente con las direcciones del viento en las capas altas y bajas de la atmósfera, entenderá mejor las cosas. No se preguntará directamente pero conviene explicar aquí también que es la DANA (Depresión Aislada en Niveles Altos) o gota fría, puesto que cuando se estudian los riesgos es clave entenderlo.

Hay que explicar también qué son las masas de aire (después se relacionarán con heladas de advección o con olas de calor). La idea básica es que los alumnos entiendan que dependiendo de por dónde entre el aire que lleva el viento, las condiciones meteorológicas (temperatura, precipitaciones, sequedad, ...) cambiarán.

Elementos del clima:

- Temperatura del aire (temperatura media, amplitud térmica anual, heladas, ...).
- Precipitaciones. Tiene que quedar claro que para que llueva el aire tiene que subir, enfriarse, condensarse el vapor de agua que lleva el aire y finalmente, caer en forma de gotas. Con esto, podemos hablar de los modelos de lluvia (orográfica –incluyendo la idea del efecto föhn o sotavento- convectivas (aguaceros de verano) y frontales (esto será sencillo si previamente se han enseñado esquemas de como el aire cálido se ve forzado a subir sobre el frío en los frentes polar [frentes cálidos y fríos]).
- **MUY IMPORTANTE.** Es muy conveniente analizar los mapas de alguno de los elementos del clima como por ejemplo temperatura, amplitud térmica, precipitación mediana, y relacionarlos con los factores (geográficos y termodinámicos analizados previamente en los apartados anteriores) y con el origen de la lluvia.
- Evapotranspiración y aridez. Estos elementos del clima pueden resultar muy útiles para entender la distribución de la vegetación y también de determinados cultivos y también para entender la producción

de escorrentía y por tanto del caudal de los ríos que se trabajarán más adelante (no hay que trabajar todos los índices, solo del Gausсен). El mapa de aridez es muy útil porque relaciona las precipitaciones y las temperaturas.

- Instrumental. Hacer e interpretar correctamente el diagrama de Gausсен.

Los dominios climáticos españoles:

Esquema y mapa (solo centramos la atención sobre la Península Ibérica y las Balears).

- El dominio oceánico
 - o Oceánico puro o marítimo.
 - o Oceánico de transición o de interior
- Dominio mediterráneo
 - o Mediterráneo marítimo o litoral.
 - o Mediterráneo continentalizado o de interior.
 - o Mediterráneo árido.
- El clima de montaña.

HIDROGRAFIA

Factores condicionantes de la red hidrográfica y del régimen de los ríos (subrayamos los esenciales):

- El clima (precipitaciones, temperaturas [y por tanto evapotranspiración y aridez]).
- El relieve (esencial relacionar el límite de las cuencas hidrográficas y la disposición de las cordilleras. Que los alumnos miran mapas de ríos y relacionan las cabeceras de los afluentes con las cordilleras estudiadas en la unidad de relieve). El relieve también hay que relacionarlo con la capacidad erosiva de los ríos y con la altitud (precipitaciones en forma de nieve).
- La litología (este aspecto solo nombrarlo porque no tienen conocimientos suficientes para entenderlo). Localmente es muy importante, pero a escala de toda España, poco.
- Vegetación (densidad de vegetación).
- Intervención humana. Infraestructuras de regulación (pantanos, trasvases, ...). Esto es fundamental.

El régimen fluvial:

- El caudal (caudal absoluto, módulo, aportación y cabal específico o relativo).
- Irregularidad y variaciones estacionales.
- Las crecidas y los estiajes. Importancia en el área mediterránea. Las ramblas o ríos secos.

Tipos de regímenes fluviales:

Relacionada con la interpretación de la curva de coeficiente mensual del caudal.

Estudió del mapa de regímenes fluviales y relacionarlo con las características climáticas y el relieve.

- El régimen pluvial:
 - o Pluvial oceánico
 - o Pluvial mediterráneo
- El régimen nival
- El régimen mixto.

La red fluvial en España:

Se han de conocer los grandes ríos peninsulares y su localización.

Aguas subterráneas:

Concepto de acuífero y relacionarlo con problemas ambientales. Relacionarlo con los recursos hídricos y las demandas de agua.

Masas de agua superficial:

No hay que aprender los pantanos pero sí saber su importancia. Relacionarlo con los recursos hídricos y las demandas de agua.

LA VEGETACIÓN

Factores condicionantes de la vegetación:

- Clima.
- Situación geográfica.
- Relieve y los suelos.
- La acción antrópica.

Les formaciones vegetales de España:

- La vegetación de la región eurosiberiana de clima atlántico.
 - o El bosque caducifolio:
 - Formaciones primarias o naturales: bosques de robles y de hayas.
 - Formaciones secundarias (introducidas): castañar, pino, eucaliptus.
 - o El matorral atlántico.
- La vegetación de la región mediterránea.
 - o Bosque esclerófilo mediterráneo:
 - Formaciones primarias: encinas y carrascas, la dehesa, el alcornocal, el algarrobo y el acebuche.
 - Formaciones secundarias: los pinares.
 - o Formaciones de matorral mediterráneo: maquias, garrigas y estepas.
- La vegetación de montaña. Los pisos de vegetación asociados a la altitud (idea general del concepto, no hay que conocer cada nivel en detalle).

PAISAJES NATURALES Y MEDIO AMBIENTE

Este tema puede entenderse, en buena medida, como resumen que busca integrar toda la parte de la naturaleza y medio ambiente del territorio español.

Paisajes naturales españoles:

Paisajes naturales y humanizados. Grandes conjuntos paisajísticos (aquí nombrar también en Canarias pero no se estudiará). Se puede trabajar con fotografías.

- El paisaje oceánico.
- El paisaje mediterráneo.
- El paisaje de montaña.

Los recursos naturales:

- Los recursos alimentarias.
- Los recursos hídricos.
- El paisaje como recurso.

La interacción entre el medio ambiente y las personas:

- Los riesgos naturales: climáticos y geológicos. En los climáticos destacar las riadas y las oleadas de calor, en los geológicos, los terremotos.
- El impacto humano sobre el medio.

Problemas medioambientales y políticas aplicadas:

- Deforestación y erosión del suelo. Incendios forestales. El riesgo de desertificación.
- Contaminación y sobreexplotación de las aguas.
- Espacios naturales protegidos.

POBLACIÓ

Dinámica de la población:

Natalidad, mortalidad y nupcialidad

Definiciones básicas

Evolución en el último siglo

Factores diferenciales: sus causas y sus consecuencias.

Los principales indicadores de la dinámica demográfica

Tasas brutas de natalidad, mortalidad y nupcialidad

Tasas de crecimiento vegetativo (o natural)

N^a medio de hijos por mujer.

Esperanza de vida, Tasa de mortalidad infantil

Crecimiento vegetativo, crecimiento real

Regímenes demográficos:

Comparación entre los regímenes demográficos tradicional y moderno

La Transición Demográfica, la situación actual

Migraciones:

Conceptos fundamentales:

Inmigración, emigración, saldo migratorio

Flujos migratorios, migraciones internas, migración exterior

Las migraciones interiores:

Evolución

El éxodo rural

Las migraciones interurbanas

Las migraciones externas:

La evolución de la emigración española: evolución

La reciente inmigración extranjera en España: su impacto

Estructura de la población:

La actual distribución territorial de la población

Distribución por sexo, edad, actividad y residencia urbana o rural

El futuro de la población española: estructuras y problemas

Calcular:

Tasas brutas de natalidad, mortalidad, crecimiento natural y real

Sex ratio, porcentajes de varones y mujeres

Tasas de paro, actividad y ocupación

Densidad

Comentar:

Tasas brutas de natalidad, mortalidad, nupcialidad

Cifras y tasas de crecimiento natural (o vegetativo) y real

Cifras y tasas de saldo migratorio

Número medio de hijos por mujer, edad media a la maternidad y matrimonio

Tasa mortalidad infantil, esperanza de vida

Sex ratio, porcentaje de población anciana e infantil

Pirámide de población

Tasas de población activa, ocupada, parada, pasiva (a partir de cuadros estadísticos)

Elaborar:

Gràfics sencillos y mapas coropléticos (sobre lo anterior)

Piràmides de poblaci3n (parcials y/o ayudadas)

Definir:

Los conceptos arriba indicados

EL POBLAMIENTO

El espacio urbano

Definición de espacio urbano, considerando criterios cuantitativos y cualitativos:

- Tipologías de espacios urbanos:
 - o Ciudad. Los espacios que la conformen: casco o centro histórico, CBD, barrios y distritos y periferia.
 - o Área metropolitana, sin incidir en su zonificación.
 - o Conurbación.

Localización de los principales espacios urbanos y sus factores de crecimiento.

Saber ubicar y conocer la expansión territorial de los grandes espacios urbanos: Madrid y Barcelona, litoral mediterráneo, litoral gallego, triángulo Oviedo-Gijón-Avilés, litoral vasco, etc.

- Factores de crecimiento:
 - o Actividades económicas e infraestructuras de comunicación.
 - o Desarrollo del modelo urbanístico anglosajón.
 - o Deslocalización de actividades y personas.

Morfología urbana

- Estructura urbana: conocer las partes de la ciudad
 - o Casco histórico
 - o Ensanche.
 - o Periferia (barrios, ciudad jardín, suburbios)
- Plano urbano. Definición e identificación de tipos
 - o Comentario del plano urbano. El plano se puede apoyar en fotografías aéreas como herramienta de ayuda. Se incidirá en planos muy característicos (Barcelona, Valencia, San Sebastián, Morella, a modo de ejemplo)

Jerarquía y funciones urbanas

Hay que saber explicar la jerarquía del sistema urbano español desde criterios demográficos y funcionales.

- Niveles de jerarquía urbana
 - o Ciudades pequeñas
 - o Ciudades medianas
 - o Metrópolis regionales de 2n orden
 - o Metrópolis regionales de 1r orden
 - o Metrópolis nacionales

Problemática urbana y soluciones

- Identificar y caracterizar los principales problemas del espacio urbano
 - o Medioambientales.
 - o Tránsito
 - o Suelo
 - o Vivienda
- Propuesta de soluciones a los problemas medioambientales y de tránsito
 - o Consumo de agua.
 - o Residuos urbanos
 - o Congestión de tránsito

SECTOR PRIMARIO

Concepto de “espacio rural”

Elementos constitutivos o rasgos básicos del espacio rural

Espacio agrario y su importancia. Espacio en transformación.

Condicionantes naturales del espacio agrario.

Condicionantes humanos: elementos de la estructura agraria: la población agraria.

Condicionantes humanos: elementos de la estructura agraria: las diferentes estructuras agrarias (tradicional productivista y posproductivista).

La PAC

Las actividades agrarias: la actividad agrícola: la estructura agrícola (incluye el regadío).

Las actividades agrarias: la actividad ganadera: la estructura ganadera.

La actividad forestal.

Los elementos del paisaje agrarios: el espacio habitado: el poblamiento rural.

Los problemas agrarios y el desarrollo rural: demográficos, económicos, sociales, medioambientales y paisajísticos.

Las dinámicas recientes del espacio rural: multifuncionalidad (nuevos usos) y heterogeneidad.

Los espacios de la actividad pesquera: espacio pesquero y su importancia.

Las condiciones naturales y humanas (políticas).

Los problemas actuales de la pesca marítima: caladeros, demográficos, económicos, sociales, medioambientales y paisajísticos.

SECTOR SECUNDARIO

Actividades que integran el sector secundario y situación actual

- Conocer qué se entiende por sector secundario y las actividades que lo integran:
 - o Industria
 - o Explotación de materias primas
 - o Fuentes de energía
- Importancia socioeconómica de este sector
- Situación actual. Factores que inciden: deslocalización, tecnología....

Fuentes de energía:

- Conocer las fuentes de energía y las características
 - o Según la procedencia: Primarias (petróleo, gas natural...) y secundarias (electricidad, gasoil...)
 - o Según la disponibilidad: Energías no renovables (combustibles fósiles...) y energías renovables (Solar, eólica....)
- Saber, con elementos cartográficos, la localización espacial de las fuentes de energía.
- Aplicar un análisis comparado desde la perspectiva territorial de la producción y consumo de electricidad para determinar qué CCAA son excedentarias o deficitarias, y por qué.
- Problemas y medidas correctoras del sector energético.
 - o Dependencia energética del exterior
 - o Competitividad de la energía propia (energías renovables)
 - o Sostenibilidad medioambiental

Industria

- Clasificación de las industrias. Hay diversos criterios, pero cabe destacar:
 - o Según la materia prima, el grado de transformación y la destinación de la producción. Características y ejemplos:
 - Industria de base (siderurgia...)
 - Industria de bienes de equipo (maquinaria, motores...)
 - Bienes de consumo (textil, electrónica...)
 - o Según el grado de desarrollo. Características y ejemplos:
 - Industrias maduras (naval...)
 - Industrias punteras (telecomunicaciones....)
 - Industrias intermedias (automóvil...)
- Factores de localización industrial
Saber los diversos factores que explican la localización de la industria su importancia actual. Por ejemplo, la proximidad a las fuentes de energía, actualmente es un factor con importancia secundaria, debido a las infraestructuras de transporte de recursos energéticos y materias primas.
- Evolución del proceso de industrialización
Para cada una de las etapas se recomienda, desde una perspectiva general, conocer los hechos más destacables, las políticas adoptadas y sus resultados:
 - o “Desarrollismo” 1959-1973
 - o Crisis y 1a reconversión industrial 1973-1985
 - o Integración en la UE y 2a reconversión industrial 1986-1997
 - o Situación actual: la globalización de la industria (concentración de empresas, crecimiento de multinacionales, deslocalización....)
- Distribución territorial de la industria

Identificar, en base a documentos cartográficos, los grandes ejes industriales actuales, destacando su expresión espacial, y los tipos de industria que acogen.

Se consideraran: área de Madrid, Litoral mediterráneo (Girona-Cartagena), litoral Vasca-Navarra-la Rioja-Burgos, Valle de Ebro, litoral gallego, Asturias, Andalucía (Sevilla-Huelva-Cádiz; Jaén-La Carolina-Córdoba).

- Problemática de la industria y medidas correctoras:

Saber identificar las debilidades y cómo repercuten en la competitividad de la industria española antes terceros países, en particular de la UE, considerando los siguientes factores:

- o Tamaño medio de las empresas.
- o Inversión en I+D+i
- o Costos salariales
- o Costos energéticos
- o Impactes ambientales

Conocer las líneas de actuación que se derivan de la Agenda para el fortalecimiento del sector industrial a España.

- Paisajes industriales:

Comentario de paisajes industriales, en base a imagen, generados por el grado de desarrollo de la industria. Comentar la evolución de un paisaje industrial. Principalmente los afectados por la reconversión industrial, como puede ser la Ría de Bilbao en el barrio de Abandoibarra, Sagunto, a modo de ejemplo.

TURISMO

Los conceptos básicos:

- Turismo emisor, receptor, interno, estacionalidad
- Oferta y demanda turística, lugares y áreas turísticas, turoperadores

España, potencia turística: las razones de la importancia del turismo en España:

- La evolución del turismo español
- Su contribución al empleo y la riqueza

La oferta turística española: modalidades predominantes y variedad creciente:

- Las grandes diferencias territoriales
- Las principales áreas de turismo litoral
- Principales áreas de otros tipos de turismo (urbano, de montaña...)

La demanda turística:

- Los lugares de origen, las características principales
- Diferencias entre el turismo español y el exterior
- El gasto turístico

Problemas territoriales del turismo:

- La estacionalidad y la concentración espacial
- Exceso de oferta, problemas de precio
- El impacto ambiental

Elaborar:

- Gráficos sencillos sobre los principales indicadores (a partir de cuadros)
- Entradas, origen, zonas turísticas, gasto, temporalidad...
- Mapas coropléticos sobre los aspectos estudiados

Comentar:

- Mapas básicos del turismo en España, comparación de imágenes

Definir:

- Conceptos arriba citados

SECTOR TERCIARIO (no incluye turismo, este va aparte)

Proceso de terciarización de la sociedad y de la economía, y sus causas.

Los rasgos del sector terciario: la estructura del sector terciario.

Los rasgos del sector terciario: la localización de las actividades terciarias

El comercio exterior: exportaciones, importaciones y balanza comercial

El comercio exterior: áreas del comercio exterior

El comercio exterior: políticas

El comercio interior: características y cambios

El comercio interior: políticas

Los transportes: Importancia y funciones del transporte

Definición de la red de transportes

Definición a grandes rasgos de los modos de transporte por ámbitos (terrestre, marítimo, aéreo....)

Conocer las características, así como los aspectos positivos y negativos de los diversos modos, sobre todo los vinculados al transporte por carretera y aéreo.

Problemática del transporte, y aplicación de políticas y medidas correctoras.

PRÁCTICAS POSIBLES

ELABORACIÓN:

Gráficos estadísticos simples: barras, lineal simple y múltiple.
Climograma, completo o parcial
Pirámide (parcial)
Mapa de coropletas (comunidades autónomas)

ANÁLISIS DE:

Perfiles topográficos
Cuadros estadísticos
Gráfica de barras, lineales, bandas, circulares, especiales (pirámide, climograma...)
Mapas temáticos
Planos básicos: centros históricos, ensanches...
Fotografía terrestre y/o aérea (descripción de aspectos básicos)
[Puede haber texto de apoyo]
[Incluido el análisis comparativo entre casos suficientemente contrastados]

DEFINICIÓN DE CONCEPTOS BÁSICOS

Ejemplos: meseta, anticiclón, densidad, ensanche, población activa...

Recordar:

Nunca una prueba estará conformada por dos opciones de Geografía Física a la vez (precisamente, porque sus contenidos solo alcanzan el 40 % de la materia), pero por el contrario, sí que es posible que haya, en alguna convocatoria, un examen que tenga dos opciones de Geografía Humana (cuyos contenidos suponen el 60 % del temario), o una opción que incluya a la vez preguntas de Geografía Física y Geografía Humana, con independencia de que pudiera existir en el mismo examen, otra opción exclusivamente de Geografía Física o Geografía Humana.